

KNIHOVNA FAKULTY PRÁVNICKÉ UNIVERSITY
KOMENSKÉHO V BRATISLAVĚ.
ŘÍDÍ PROF. DR. AUG. RÁTH.

SVAZEK 1.

TEORIE INFOLACE.

NAPSAL
Dr. ANTONÍN BASCH.

V BRATISLAVĚ 1922.

NÁKLADEM PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KOMENSKÉHO
V BRATISLAVĚ.

D -

OBSAH

Část první.

I. Hospodářská rovnováha	3 — 8
II. Peníze	8 — 15
III. Peníze a statky	15 — 23

Část druhá.

IV. Pojem inflace	24 — 36
1. Inflace a peněžní kreace	26 — 29
2. Organická teorie inflace	29 — 36
V. Příčiny inflace	37 — 64
1. Rozmnožení drahých kovů a příčiny obdobné	38 — 44
2. Rozpětí státního úvěru	44 — 54
3. Banky tvoří novou kupní sílu	54 — 64
VI. Následky inflace	65 — 90
1. Následky inflace ve vnitřním hospodářství	66 — 72
2. Inflace a valuta	72 — 83
3. Národní hospodářství průběhem inflace	83 — 90
VII. Obnova hospodářské rovnováhy	90 — 100
1. Zastavení inflace	90 — 93
2. Kontrakce	93 — 100

Část třetí.

VIII. Hospodářská rovnováha a inflace	101 — 109
--	-----------

Přehled literatury.

ČÁST PRVNÍ.

I. Hospodářská rovnováha.

„Peníze po stránce hospodářské jsou poukazem na část výroby určenou k spotřebě, na produkci, která jest ve stavu prodeje, a to poukazem, k němuž legitimaci dalo předcházející plnění“, praví Bendixen¹⁾ ve svém nejlepším spise „Das Wesen des Geldes“ a v této definici jest naznačen a rozveden celý problém peněžní, peněžních funkcí i peněžní kupní síly. Tato definice praví, že peníze jsou s prostředkujícím článkem mezi výrobou a spotřebou, že jejich vznik opírá se o hospodářské plnění, avšak naznačuje současně časový rozdíl mezi tímto plněním a mezi ekvivalentem, kterého se plniteli dostane, až svého nabytého poukazu na sociální produkt, peněz, použije. A tím naznačen jest složitý problém kupní síly peněžní s hlediska časového momentu, problém, který jest vlastním a základním problémem nepřímé směny.

Peníze, které používány byly v hospodářském životě zprvu výjimečně, obsahujíce nejprve směny mezinárodní a závazky veřejnoprávní, nabyla zvláště vývojem kapitalismu dominujícího postavení; peníze, praví Lassalle, jsou „všeobecným prostředkem likvidačním“²⁾ v jejich pohybech a změnách se obráží hospodářský vývoj, avšak bývá jimi též zastřen; peníze

¹⁾ „Das Wesen des Geldes“, II. vyd. 1918, str. 29.

²⁾ Podobně Hilferding „Finanzkapital“ str. 12 „Das Geld bildet den Knoten in dem Netz des gesellschaftlichen Zusammenhangen der Waren produzierenden Gesellschaft . . . .“

se staly ústředním hospodářským problémem, který objasňuje všechny hospodářské otázky a s nimi všemi souvisí.

Tato zevní povaha jest příčinou názoru, že peníze nesouvisí přímo s ostatním hospodářským životem, že stojí mimo celkový hospodářský organismus a z toho se odvozují důsledky, že primerní otázkou jest politika peněžní a měnová, která způsobuje nápravu a pořádek v hospodářském životě. Sluší proto již na tomto místě zdůraznit, že peníze jako takové nemají samostatné existence, že jsou všeobecným sprostředkovatelem národního hospodářství a jen zevním výrazem jeho dění. A proto jest nutno též v hospodářské politice otázku peněz posuzovati organicky, v rámci celkového národního hospodářství a nikoli jako článek stojící mimo ně.

Základní tato otázka má značnou důležitost při hlavním hospodářském elementu, při cenách. Peněžní hospodářství od prvních počátků provázeno jest hlasy o stoupání neb o klesání cen, resp. o stoupání a klesání peněžní hodnoty a namnoze spatřována jest příčina takovýchto změn v penězích. Proto neustále opakují se návrhy, které žádají, aby pevněji zaručena byla kupní síla peněz. Stálost peněžní hodnoty jest však jen zevním výrazem stabilních hospodářských poměrů, ačkoliv jest zdůraznit, že zásahy v peněžní organismus nezůstanou nikdy bez vlivu na hospodářskou stabilitu.

Hospodářský život vyžaduje rovnováhy a úměrnosti hospodářských úkolů. Podstatným a základním úkolem hospodářským jest uspokojiti přítomné potřeby a zajistiti potřeby budoucí.³⁾ Přítomné potřeby jsou buď potřebami rázu individuelního aneb potřebami kolektivními, zvláště potřebami veřejných svazků k uspokojení kolektivních potřeb. Lze tedy jako účel hospodaření, jako směr sociálního produktu, označiti úměrné uspokojení potřeby individuelní a potřeby kolektivní a vedle toho určité zajištění potřeby budoucí. Výrazu dochází tato rovnováha v penězích tím způsobem, že má za následek určitou souběžnost mezi důchody a mezi výrobou spotřebních statků, mezi potřebou kolektivní a mezi potřebou individuelní

---

³⁾ Sr. H. Mannstaedt: „Finanzbedarf und Wirtschaftsleben“, Jena 1922, str. 3.

a konečně mezi peněžním kapitálem a mezi výrobou kapitálových statků. Je-li tato rovnováha porušena, ať z jakékoliv příčiny, přesunuje se udaný poměr a dochází výrazu ve změně a v kolísání kupní síly peněžní.⁴⁾ Snahy o dosažení hospodářské rovnováhy jeví se proto jako snahy o stabilitu peněžní kupní síly.

Kolísání peněžní kupní síly pokládá socialismus za vadu individualistického hospodářského systému a návrhy různými socialistickými teoretiky činěné týkají se buď přímo změny tohoto systému, anebo podmiňují tuto změnu svou povahou.⁵⁾ Socialisté poukazují na to, že zásadně i v nynější hospodářské soustavě mají peníze podle svých funkcí jen úkol podřadný, úkol sluhovský (Dienerrolle), že však poměry mocenské učinily je vládnoucím prostředkem.⁶⁾

Nestálost peněžní kupní síly dala podnět ke vzniku zvláštěního hnutí ve Švýcarsku, které chce docílití nápravy reformou měnového systému. Přední teoretik tohoto hnutí, zvoucího se „Freigeldlehre“, Sylvio Gesell, zdůrazňuje, že podmínkou, aby směna nerušeně fungovala, jest, aby se neměnil směnný poměr peněz a zboží a proto je třeba, aby peněžní nabídka se přizpůsobila nabídce zboží. O to opírá Gesell své návrhy, jichž účelem jest, aby se zabránilo tesauraci peněz tím, že peníze postupem doby ztrácejí jistou část své kupní síly.⁷⁾

Jest sice nepochybno, že majitelé peněz v každém hospodářství mají na tom zájem, aby kupní síla peněžní nebyla zmenšena zásahy v peněžní soustavu. Přes to však problém

⁴⁾ Za přesunu nepokládá se změna poměru mezi úhradou potřeby individuální a kolektivní, jestliže na příklad stát současně přejímá produktivní úkoly, dříve zastávané jednotlivci.

⁵⁾ Přehled socialistických názorů o organizači směny podává Dr. Jos. Macek: „Problém ceny v socialismu“, Praha 1921.

⁶⁾ A. W. Cohen: „Kann das Geld abgeschafft werden?“, Jena 1920, str. 19. Podobně též A. C. Stuart: Die heutige Arbeitslosigkeit im Lichte der Weltwirtschaftslage. Jena 1922: „Geld . . . das prinzipiell nur eine passiye Rolle im Wirtschaftsleben zu spielen berufen ist.“

⁷⁾ Z četné literatury buďtež uvedeny: Sylvio Gesell: „Die Verwirklichung des Rechtes auf den vollen Arbeitsertrag durch die Geld — u. Bodenreform“, Lipsko 1906. — Ernst Frankfurth: Aktive Währungspolitik, Lipsko 1919.

peněžní stability jest pokládati za problém relativní, různého významu a dosahu podle struktury, výspělosti a systému hospodářského, a to vždy s předpokladem, že peníze jsou jen zevním výrazem hospodářského dění.

Í v kapitalistickém systému hospodářském se mění význam stability. Kapitalismus záleží především ve dvou principech, které pronikají celým hospodářským životem a dávají mu charakteristickou formu; jest to princip racionalisace a princip spekulace. Na různých stupních kapitalistického vývoje uplatňují se oba principy různě. V období ranného kapitalismu, v dobách počínající industrialisace, rozmachu zámořských a koloniálních zemí převládá prvek spekulační, riskantní podnikatelství, výroba není ještě spořádána, kalkulace nemusí být tak přesná, sociální třídy nejsou ještě diametrálně rozvrstveny. V takových poměrech ustupuje důležitost stabilní peněžní hodnoty do pozadí před významem vzrůstající výroby, před hospodářským rozmachem.

Avšak ve vyspělém kapitalismu jest ráz této otázky jiný. Spekulační prvek kapitalismu ustupuje do pozadí a převahy nabývá racionalismus, který dochází výrazu v plánovitém hospodářském vedení celkovém, ve zdůraznění účelnosti a v přesné kalkulaci. Tato změna má vliv též na názor o penězích, vede nepřímo k abstraktnímu peněžnímu pojmu, žádá pevnou kalkulační basi, stálou, pokud možno nejméně se měnící kupní sílu peněžní jednotky, zdůrazňuje význam stálosti cen.⁸⁾

Stálost kupní peněžní síly měla být zajištěna tím, že volila se taková peněžní látka, která sama podléhá nejmenším hodnotným změnám a byla by současně pro světové hospodářství mezinárodními penězi. Mělo se za to, že zlato jest nejhodnější peněžní látkou vzhledem ke zvláštním svým vlastnostem, ale nedbalo se vždy vlivu, který na cenu zlata má okolnost, že zlato stalo se základem měny velikých států a že má vlastně zaručenou určitou kupní sílu v příslušném množství peněz toho kterého státu se zlatou měnou. Velké změny ve výrobě zlata v letech padesátých a koncem devatenáctého století, které ne-

---

⁸⁾ Sr. Werner Sombart „Der moderne Kapitalismus“, III. vyd. Mnichov 1919, I. díl str. 319 a Max Weber: „Wirtschaft und Gesellschaft“, Tübingen 1921, I. díl.

zůstaly bez vlivu na cenu zlata, způsobily aspoň dočasný obrat v tomto nazírání a vyvolaly směry, které žádaly, aby stálost peněžní hodnoty byla zajištěna regulativní úpravou poměru ceny zlata k ceně stříbra. Státní zásah měl zaručiti pevný poměr cen obou kovů jako podklad pevné měnné soustavy.⁹⁾

V poslední době navrhuje Irving Fisher¹⁰⁾ takovou úpravu měny, která regulovala by váhu obíhajících zlatých mincí anebo na ně znějících zlatých certifikátů podle toho, jak se mění cena zlata. Snahy, které chtějí nalézti peněžní látku, jejíž vnější hodnota za žádných okolností se nemění, prohlašuje za marné již Karel Menger,¹¹⁾ který však soudí, že není vyloučeno, že by bylo možno nalézti všeobecné a nezměnitelné měřítko vnitřní směnné hodnoty statků, tedy takové, které nepodléhalo by změnám způsobeným se strany peněžní.

Uvedené názory vycházely vesměs z neorganického pojetí peněz, nehledaly souvislost vzniku a oběhu peněz s výrobou a s distribucí.

Proto druhá skupina, sledující týž cíl, pokládá tento problém za organický, jehož jádro jest v úpravě vzájemných vztahů mezi výrobou a mezi rozdělením statků. Nepřihlíží se k otázce peněžní látky a hlavní pozornost se obrací k regulaci vzniku a oběhu peněz.

Jest to především Bendixen,¹²⁾ který chce nalézti klasické peníze, t. j. takové, které nepodléhají žádným hodnotným změnám se strany peněžní, které nevykonávají vlivu na ceny statků, takže příčiny kolísání cen jest hledati vždy jen na straně statků a nikoliv na straně peněz. Podobně o kreaci klasických peněz mluví Singer¹³⁾ a Elster,¹⁴⁾ který ovšem poznamenává, že dokud se nezmění nynější hospodářský systém, nemůže vzniknouti klasická peněžní kreace.

⁹⁾ L. Wallras: „Theorie des Geldes“, vyd. Kerschagl a Raditz, Jena 1922, str. 89.

¹⁰⁾ Irving Fisher: „Die Kaufkraft des Geldes“, přeložila Ida Stecker 1919, str. 416 a násl., k tomu sr. v celku správnou zamítavou kritikou Dr. J. Köpiga ve spise „Die Befestigung der Kaufkraft des Geldes“, Bonn 1922.

¹¹⁾ Článek „Das Geld“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften II. vyd. 1900.

¹²⁾ „Das Wesen des Geldes“, str. 25.

¹³⁾ Kurt Singer: „Das Geld als Zeichen“, Jena 1920.

¹⁴⁾ Karl Elster: „Die Seele des Geldes“, Jena 1920, str. 307.

Bendixenovi patří zásluha, že zdůraznil jako nejdůležitější při kolísání kupní síly peněžní organickou souvislost vzniku peněžních nároků s výrobou statků, s oním paralelismem ukojování různých potřeb, o kterém se stala shora zmínka, že ukázal cestu, jak mohlo by se dospěti k určitému optimu vztahu mezi penězi a mezi statky tak, aby hospodářský život byl ušetřen otresů a krisí. Tuto cestu lze nalézti jen v organické hospodářské spojitosti, ke které směřují i tendence vyspělého kapitalismu, tendence plánovitosti a racionalisace; z jejichž hlediska kapitalismus posuzuje též otázku peněžní.

Z nejdůležitějších otázek dnešní hospodářské politiky jest i nyní, aby zajištěna byla pokud možno největší stálost peněžní hodnoty, avšak řešení této otázky daleko ještě nepokročilo,¹⁵⁾ k tomu cíli směřuje měnící se struktura kapitalismu, která v mnohém oboru tvoří plánovitou hospodářskou správu. Kdežto v době merkantilismu hlavně politika celní byla pokusem o plánovitý a záměrný vliv na hospodářské síly kapitalismu,¹⁶⁾ jest později úkolem diskontní politiky vykonávati tento vliv. Od diskontní politiky směřuje plánovitý vývoj k působení na složení výroby, na důchody, na rovnováhu v ukojování potřeb.

Rušivým momentem tohoto vývoje a zásahem do rovnováhy jsou v moderním hospodářství organické krise periodické a krise neorganické, mezi něž jest počítati též válku. Porušená rovnováha projevuje se v kolísání cen: zvláště ve stoupání cen, ve změšení kupní síly peněžní, v onech zjevech, které se zpravidla zahrnují pojmem inflace. Inflace souvisí svým formálním výrazem s peněžní teorií a s organisací peněžní soustavy, s peněžní politikou.

II. Peníze.

„Určení peněžního pojmu obsahuje již úsudek,“ praví správně Moll.¹⁾ V definici pojmu peněz zračí se též obsah jejich funkcí, úsudek o hodnotě peněz, o jejich pod-

¹⁵⁾ Knut Wicksell: „Vorlesungen über Nationalökonomie“, II. díl, Jena 1922, přel. M. Langfeld, str. 7.

¹⁶⁾ J. Pleuge v úvodu k překladu Bagehotova spisu „Die Lombardenstrasse“ Essen 1920, str. VI.

¹⁾ Bruno Moll: „Die Logik des Geldes“, Mnichov 1916, str. 16.

statě. A přece nelze, má-li se určiti peněžní pojmem, postupovati s touží rigorositou jako při právnických definicích a za pravdu jest dáti Lexisovi,²⁾ zdůrazňuje-li výslovně tuto okolnost, říka: „Jest každému volno, aby si svůj pojem utvořil tak, jak to nuthným činí zvláštní vědecký účel.“

Není možné, a nebylo by ani účelné, uváděti téměř nekonečné množství peněžních definic, aneb tvořiti pomocí třeba i nějakého umělého slova novou definici. Jest však nutno poukázati na hlavní hlediska, která dělí různé definice peněžní.

Peníze jako sprostředkovatel směny mají svůj původ ve zboží, v hospodářském statku, který se k této funkci zvláště hodil. Ale s ustupujícím naturálním hospodářstvím stírá se stále více povaha cenného předmětu a peníze stávají se pouhým výrazem, pouhým znamením hodnoty.³⁾ Vývoj kapitalistického hospodářského systému podmínil vývoj k abstraktnímu pojetí peněz. Proto jest též pojem peněz určovati jen vždy relativně se vztahem k určitému hospodářskému systému.

Většina omylů při tomto určování pochází odtud, že nedělá se jasný rozdíl mezi dvojím peněžním pojmem: *M e z i n o m i n e l n í*, a *b s t r a k t n í p e n ě ž n í j e d n o t k o u* (zvanou též jednotkou početní neb hodnotnou) a *m e z i r e a l n í m i p l a t e b n í m i p r o s t ř e d k y*, mezi nástroji, které směnu skutečně sprostředkují, mezi platidly. Knapp zjednal si velikou zásluhu tím, že oba pojmy ostře vymezil, opíraje se o historický vývoj. Knapp určuje též rozdíl nominalismu a metalismu; metalismus podle Knappa určuje hodnotnou jednotku (*Werteinheit*) jako určité množství kovu, nominalismus definiuje ji historicky jako pojem, který platí uvnitř určitého platobního společenství. Teprve toto rozlišování abstraktní peněžní jednotky a realních platiel, které zdokonalil především Bendixen, dalo základ k organickému, hospodářskému nazírání na peníze.

Názvy, které Knapp vytvořil, se sice vžily, avšak, hledě k dalšímu vývoji, bylo by vhodnější nazvatí ono učení, které

²⁾ W. Lexis: „Allgemeine Volkswirtschaftslehre“, Lipsko 1910, str. 23.

³⁾ Ernst Wägemann: „Die Wirtschaftsverfassung der Republik Chile“. Mnichov 1913, str. 105.

⁴⁾ G. Fr. Knapp: „Die staatliche Theorie des Geldes“, Mnichov 1921, III. vyd., str. 284.